

Ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van de ruïne van de burcht van Kolmont in Tongeren (Overrepen)

Rechtsgronden

Dit besluit is gebaseerd op:

- het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;
- het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot delegatie van beslissingsbevoegdheden aan de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;
- het besluit van de Vlaamse Regering van 2 oktober 2019 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 8, §1, 2°.

Procedurestappen en vormvereisten

Dit besluit kwam tot stand volgens de procedurestappen en de vormvereisten, beschreven in:

- het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1 tot en met 6.1.8,
- het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014, artikel 6.2.1.

De volgende procedurestappen en vormvereisten zijn vervuld:

- de erfgoedwaarden zijn onderzocht;
- de resultaten van het onderzoek zijn opgenomen in een beschermingsdossier;
- advies over de bescherming van het onroerend goed werd gevraagd aan:
 - het college van burgemeester en schepenen van Tongeren op 13 november 2023,
 - de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid bevoegd voor omgeving, mobiliteit en openbare werken en landbouw en visserij op 13 november 2023,
 - de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed op 13 november 2023.
- de behandeling van de adviezen is opgenomen als bijlage bij dit besluit.
- de zakelijkrechthouders zijn op de hoogte gebracht van het ontwerp van de voorlopige bescherming op 9 november 2023.
- de behandeling van de opmerkingen van de zakelijkrechthouders is opgenomen als bijlage bij dit besluit.

Motivering

Het monument de ruïne van de burcht van Kolmont in Tongeren is van algemeen belang wegens de volgende erfgoedwaarden:

- de historische waarde:

De ruïne van de burcht van Kolmont is een indrukwekkende getuige van het middeleeuwse graafschap Loon. De imposante resten van de omvangrijke burcht uit de

jaren 1170 laten nog steeds de politieke ambities en territoriale pretenties van de graven van Loon zien, meer bepaald de machtsstrijd met het prinsbisdom Luik in dit vroegere grensgebied. Door zijn strategische ligging en als deel van een defensieve gordel van militaire versterkingen, speelde de burcht een belangrijke rol in de geschiedenis van het graafschap. Geschreven en cartografische bronnen tonen aan dat de ruïne eeuwenlang een plaats van historische betekenis bleef, lang nadat de militaire en representatieve rol van de burcht was uitgespeeld. De historische en oudheidkundige studies die al sinds de 19de eeuw aan de burcht zijn gewijd, wijzen op de lange waardering van de site als een historische bezienswaardigheid.

- de architecturale waarde:

De grote, meerledige aanleg en het indrukwekkende geheel van de bouwkundige overblijfselen maken van de ruïne van de burcht van Kolmont een uniek architecturaal schouwspel. Door de omvang, het ontwerp en de uitvoering overstijgt de burcht niet alleen de regionale, maar ook de Vlaamse context. De tienhoekige donjon is een voor Vlaanderen uniek ontwerp. Architecturaal verwante donjons zijn te vinden in het zuidwesten van Duitsland, wat aantoont dat de burcht van Kolmont moet worden begrepen en gewaardeerd vanuit een Europees perspectief. De ruïne van de burcht is een voor Vlaanderen bijzonder voorbeeld van militaire architectuur uit de middeleeuwen, grotendeels uit de jaren 1170 maar ook met enkele latere toevoegingen uit de 13de tot 15de eeuw. Naast de donjon zijn er resten van andere gebouwen (waaronder de zogenaamde love, de toren in de omheiningsmuur van het neerhof). Deze gebouwen en de donjon bevatten nog tal van elementen die wijzen op de militaire en residentiële functie van de burcht, zoals schiet- en lichtspleten, binnentrappen, latrines, schouwen, deur- en vensteropeningen. Naast zijn omvang en architectuur is de burcht van Kolmont ook bijzonder door het materiaalgebruik. Samen met de donjon van Brustem geldt de burcht van Kolmont als het vroegst gedateerde gebruik van Maastrichtersteen in Limburg. Het vroege gebruik van deze steen wijst nogmaals op het uitzonderlijke karakter van de burchtruïne;

- de wetenschappelijke waarde:

De bovengrondse ruïne bezit een groot potentieel voor kenniswinst over de geschiedenis, de architectuur en de bouwwijze van de burcht in het bijzonder en over militaire architectuur in de middeleeuwen in het algemeen. Onder andere is er de vraag naar de occupatie en versterking van de site voor de komst van de graven van Loon. Daarnaast bevatten de ruïnes van de burcht diverse historische bouwstenen, waaronder soorten die vrij zeldzaam zijn. Dit geologisch archief in gebouwde vorm van de burcht is nog niet ten gronde gedocumenteerd;

- de ruimtelijk-structurerende waarde:

De burchtruïne is een bepalend structurerend element voor de omgeving. Het geheel van grachten, wallen, burchtheuvel en bouwkundige resten is een sinds eeuwen beeldbepalend landschapselement. Het silhouet van de steile burchtheuvel met daarop de resten van de donjon en andere overblijfselen van de burcht is een opvallend visuele baken in de vallei van de Fonteinbeek.

Het monument is gelegen binnen de speciale beschermingszone BE2200038 'Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw'. Er werd een passende beoordeling opgemaakt. De passende beoordeling besluit dat:

- de voorgestelde beschermingen van Kolmontbos als cultuurhistorisch landschap, van de burcht van Kolmont als archeologische site en van de ruïne van de burcht

als monument in Tongeren (Overrepen) geen significant negatief effect hebben op deelgebied BE2200038-1 'Herkwinning/Zammelen/Kolmont' van habitatrichtlijngebied BE2200038 'Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw'. De huidige natuurwaarden en de natuurdoelstellingen worden gevrijwaard. Het behoud, de uitbreiding en/of de versterking van populaties en habitats worden niet verhinderd.

- de voorgestelde beschermingen van Kolmontbos als cultuurhistorisch landschap, van de burcht van Kolmont als archeologische site en van de ruïne van de burcht als monument in Tongeren (Overrepen) geen significant negatief effect hebben op natuurbeheerplan type 4 Kolmontbos. Voor het te beschermen gebied wordt aanbevolen een geïntegreerd beheerplan op te maken. Dit document brengt de beheerdoelstellingen vanuit natuurbehoud en onroerend erfgoed samen in één afgestemde gebiedsgerichte visie en plan, binnen de geldende regelgeving.

In algemene zin zijn de huidige natuur- en onroerenderfgoedwaarden nauw met elkaar verbonden en versterken de natuur- en onroerenderfgoeddoelstellingen elkaar. De voorgenomen beschermingen van Kolmontbos als cultuurhistorisch landschap, van de burcht van Kolmont als archeologische site en van de ruïne van de burcht als monument in Tongeren (Overrepen) bieden de natuurwaarden en het natuurbeheer meer kansen dan bedreigingen.

Juridisch kader

Dit besluit sluit aan bij de volgende regelgeving:

- het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, artikel 36ter, §3 en §4.

DE VLAAMSE MINISTER VAN FINANCIËN EN BEGROTING, WONEN EN ONROEREND ERFGOED BESLUIT:

Artikel 1. De volgende onroerende goederen worden voorlopig beschermd als monument:

De ruïne van de burcht van Kolmont, met inbegrip van de bouwmaterialen afkomstig van de burcht, Oude Kolmontstraat zonder nummer in Tongeren (Overrepen), bij het kadaster bekend als: Tongeren, 18de afdeling, sectie B, perceelnummers 32C (deel), 35 en 37E (deel).

Het plan met de aflijning en de plaats van aanplakking van het bericht over het openbaar onderzoek is opgenomen als bijlage bij dit besluit.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van het monument is opgenomen als bijlage bij dit besluit.

Art. 2. De erfgoedwaarden van het monument zijn:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° wetenschappelijke waarde;
- 4° ruimtelijk-structurende waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

- 1° De ruïne van de burcht van Kolmont staat op een door mensenhanden aangepaste uitloper van een heuvel. Rond de burchtheuvel liggen een natte gracht, een aarden wal en een binnengracht. De ruïne bestaat uit een ommuurd neerhof en een hoger gelegen donjon;
- 2° Aan de noordwestelijke zijde van de burchtheuvel, op de plaats waar de binnengracht afloopt naar de buitengracht, ligt een overblijfsel van de keermuur die diende als basis voor de verdwenen brug over de dubbele gracht. Aan de overzijde van de binnengracht en aan weerszijden van het pad naar de burchtruïne liggen twee fragmenten van metselwerk in silex en Maastrichtersteen, overblijfselen van de poort die volgde op de brug. Het metselwerk aan de linkerzijde (zuidzijde) behoorde tot een stenen muur die de helling van de burchtheuvel opliep tot tegen de ommuring van het neerhof;
- 3° Bij de toegang tot de ruïne staan twee restanten van de stenen omheiningmuur van het neerhof. Het westelijke overblijfsel sluit aan op de keermuur rond de hoogte van de donjon. Het verdwenen deel van de ommuring is herkenbaar als een wal rondom het neerhof;
- 4° Aan de zuidzijde van het neerhof staat een toren van de omheiningmuur. De toren heeft een rechthoekige plattegrond met open zijde aan het neerhof. De plint van de buitengevels is gemetst met blokken silex, Tongeriaanse ijzerzandsteen en Maastrichtersteen. Bovenaan wordt de plint afgeboord door een afzaat in Maastrichtersteen. Daarboven is het parement nagenoeg volledig in gekantrechte blokken Maastrichtersteen in een strak horizontaal gelaagd verband. Een afzaat ter hoogte van de 23ste steenlaag markeert een versnijding van de zijgevels. Helemaal bovenaan wordt de Maastrichtersteen afgelost door silexblokken. In de voorgevel van de toren is er een schietgat. In de westelijke zijgevel is er een deels bewaard schietgat;
- 5° Tussen het neerhof en de verhevenheid met de donjon bevinden zich de resten van twee gebouwen.
- 6° Van het gebouw aan de noordzijde resteren twee zichtbare muren. Het overblijfsel van een muur aan de westzijde, aanleunend tegen de verhevenheid met de donjon, is opgetrokken in visgraatverband. Het muurfragment aan de oostzijde is gebouwd in silex en Maastrichtersteen;
- 7° Van het gebouw aan de zuidzijde zijn de zuidmuur en een deel van de oostmuur nog tot op grote hoogte bewaard. Uit de bouwsporen (balkgaten, metselwerk) blijkt dat het gebouw minstens bestond uit een benedenruimte en een verdieping. De resten van een schouw behoren tot de primaire bouwsubstantie. De vroegere binnenzijde van de zuidmuur heeft onderaan een parement in silex en Maastrichtersteen. Daarboven bestaat het parement uit gekantrechte blokken Maastrichtersteen. Van de schouw op de verdieping resten de geprofileerde haardstijlen en de met een spitsboog overspannen haard. Die laatste is opgevuld met daktegels. Naast de schouw bevindt zich een kloostervenster met dwarslatei. De buitenzijde van de zuidmuur is onderaan gebouwd in Maastrichtersteen (met afzaat), vervolgens in silex en daarboven opnieuw Maastrichtersteen. Het uitkragende rookkanaal van de schouw steunt op een lijst met kwarthol profiel die is gevat in een rondboog op kraagstenen. Naast deze zuidmuur staat een hoog overblijfsel van de oostmuur. Die bestaat in grote mate uit restauratiesteen. Het herstelde parement verbergt een oorspronkelijk bouwspoor, mogelijk een lichtspleet of een toegang naar een benedenverdieping. Naast dit sterk herstelde overblijfsel resten van de oostmuur alleen enkele stompjes metselwerk. Het

- overblijfsel van de westmuur is de keermuur van de verhevenheid met de donjon. Tussen de Maastrichtersteen en de silex zijn stukken bouwkeramiek verwerkt;
- 8° De verhevenheid met de donjon wordt afgeboord door een keermuur. Het zichtbare metselwerk aan de zuidoostelijke zijde, tegen de vermeende love, is uitgevoerd in "moyen appareil" met hoofdzakelijk silex en Tongeriaanse ijzerzandsteen en een weinig Maastrichtersteen. De westzijde van de keermuur is gebouwd in bakstenen van groot formaat. De keermuur loopt verder tot ten noordoosten van de donjon;
- 9° Op het hoogste deel van de burcht staat het overblijfsel van de donjon. Die heeft een tienhoekige plattegrond, met een buitenwerkse diameter van 14,6 meter, binnenwerks 8,8 meter. De muren zijn drie meter dik. De zuidelijke helft van de ruïne van de donjon staat overeind tot de eerste en tweede verdieping. Van de noordelijke helft is minder bewaard, namelijk de gelijkvloerse verdieping en aanzetten van de eerste verdieping;
- 10° Aan de binnenzijde heeft de donjon een ronde sokkel. Het metselwerk van de sokkel bestaat uit diverse steensoorten, waaronder Tongeriaanse ijzerzandsteen en silex, en stukken bouwkeramiek. Het buitenparement van de donjon is volledig in Maastrichtersteen, maar met geregeld stukken bouwkeramiek (daktegels en bakstenen) tussen de gekantrechte steenblokken;
- 11° Vanaf de westelijke helft in oostelijke richting bevatten de tien zijden van de donjon volgende bouwsporen:
- Zijde 1: schietgat, aan de binnenzijde gedicht door een secundair ingebrachte schouw;
 - Zijde 2: latrine die wordt bediend door een interne trap met tongewelf. Latrine en nis ertegenover zijn overdekt met koepelgewelfje. Vanuit de latrine loopt een verticale schacht naar boven, mogelijk voor de wateraanvoer van de latrine, en een schuin aflopende afvoer naar beneden;
 - Zijde 3: opening van een lichtspleet;
 - Op de hoek van zijde 4 en 5: een gat in de muur, misschien schade door een belegering;
 - In de hoek van zijde 6 en 7: de doorbraak met de huidige toegang tot de binnenzijde van de donjon;
 - Zijden 7, 8, 9 en 10: hier zijn de muren alleen bewaard tot op het niveau van de gelijkvloerse verdieping;
 - Zijde 10: uitbraakspoor van een aanbouw;
- 12° Het parement aan de binnenzijde van de donjon bevat een reeks grote vierkante tot rechthoekige uitsparingen. Mogelijk wijzen ze op de vroegere aanwezigheid van moerbalken met een plankenvloer. Het buitenparement van de donjon bevat grote uitsparingen, waarvan de functie onduidelijk is;
- 13° Aan de binnenzijde van de donjon bevindt zich een smeedijzeren trap. Deze dateert wellicht uit het midden van de 19de eeuw, toen de ruïne van de burcht werd opgenomen in de parkaanleg in het kasteeldomein van Kolmont.

Art. 3. De beheersdoelstellingen voor het monument zijn:

- 1° het behoud van de ruïne van de burcht van Kolmont in de huidige vorm, zoals geregistreerd in de fotoregistratie als bijlage bij dit besluit en zoals omschreven onder art. 2 (erfgoedelementen en erfgoedkenmerken);
- 2° het is wenselijk dat elke ingreep voor de instandhouding van de ruïne wordt voorafgegaan door materiaaltechnisch en bouwhistorisch onderzoek en documentatie;
- 3° voor de bouwmaterialen afkomstig van de burcht kan wetenschappelijk verantwoorde recuperatie op de site worden overwogen;
- 4° voornoemde beheersdoelstellingen zijn ontstaan op basis van onderzoek in situ, literatuur- en archiefonderzoek. Dit sluit niet uit dat bij toekomstige werken en

verder onderzoek gegevens bekend worden die ertoe leiden dat de omschreven beheersdoelstellingen kunnen worden verfijnd, genuanceerd of aangepast.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker houden het monument in stand en onderhouden het door:

- 1° het monument als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade door brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het monument regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° voor consoliderende maatregelen een beroep te doen op gespecialiseerde expertise;
- 5° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Een toelating is vereist voor de volgende handelingen aan of in het monument:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- 3° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 5° het uitvoeren van de volgende werken aan de muren van constructies:
 - a) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - b) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - e) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden;
- 6° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen van ondergrondse leidingen;
 - c) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
 - d) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - e) het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
 - f) het aanleggen of wijzigen van verharding of het uitbreiden van bestaande verhardingen;
 - g) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen.

Er is geen toelating vereist voor:

- 1° regulier onderhoud;
- 2° passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood.

Brussel, 27/03/24

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Si)
Getekend op: 2024-03-27 16:57:36 +01:0
Reden: ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE